

לפרשת בשלח: "זה אלי ואנוהו": בעניין הידור מצווה

מקור הדין של הידור מצווה	
1	
<u>מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה ג</u>	
ואנוהו, ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקונו? אלא אָנוּהוּ לוּ במצות אעשה לפניו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפלה נאה. אבא שאול אומר אֲדָמָה לוּ מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון.	
א. האם הידור מצווה הוא חיוב עצמאי או שהוא חלק מקיום המצווה	
2	3
<u>תלמוד בבלי שבת קלג ע"ב</u> [ד]תנו רבנן: המל, כל זמן שהוא עוסק במילה — חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה — חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה — אינו חוזר. מאן תנא פירש אינו חוזר? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא. דתניא: ארבעה עשר שחל להיות בשבת — מפשיט את הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה. וחכמים אומרים: מפשיטין את כולו. ממאי? עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה	<u>ר' יוסף דוב סולובייצ'יק, שו"ת בית הלוי, חלק ב, סימן מז</u> אבל דעת הרמב"ם ... דגם בחול אינו חוזר על שאינם מעכבין אם פירש. וכבר הקשו על הרמב"ם ... ועל כל פנים חזינן דשייך "ואנוהו" גבי מילה במה שחותך אחר כך גם הציצין שאין מעכבין ואם כן ודאי נראה דבחול צריך לחזור משום התנאה לפניו במצות וכמו בכל מצות שחייב לחזור אחר היותר נאה משום הידור מצוה ורק בשבת אסור דמשום הידור אין מחללין השבת ... והנראה בדעתו של הרמב"ם לישבו על פי הסברא דסבירא ליה דהרי ודאי קשה מאי פריך הגמרא "אבל הכא דבעינן ואנוהו" ... דמה דמיון הוא זה לזה? דבשלמא בסוכה ולולב כשעושה אותן נאה — איכא בעת קיום של המצוה "ואנוהו" ושייך שפיר לומר דקיומו של המצוה צריך להיות באופן היותר נאה ומהודר; מה שאין כן גבי מילה — מאחר שכבר מל ופירש ידיו ממנו — הרי כבר נגמרה מעשה של המצוה לגמרי דהרי המצוה הוא למול את בנו וכבר הא מלו וכשיחזור אחר שכבר פירש וסילק ידיו על ציצין שאינם מעכבין הרי יתנאה בלא קיום המצוה. ובשלמא קודם שסילק ידיו דהוי הכל מעשה אחת שפיר מחויב לחתוך גם אותם שאין מעכבין כדי שיצא מעשה המצוה מהודרת — אבל אחר שפירש דכבר אין כאן שום מצווה מדאורייתא, אם כן במה יתנאה אחר כך?! והידור מצוה בלא מצוה לא שמענו! ומאי מדמה להו הדדי? וזה כמה נסתפקתי במי שנטל לולב כשר ביום טוב של סוכות ואחר כך נזדמן לו לולב יותר נאה אם יש עליו חיוב לקחת הנאה דיש לומר דאף על גב דבתחילה אם היו לפניו שניהם ביחד היה מחויב ליטול הנאה, אבל עתה — שכבר נטל ויצא בו — דאין עליו חיוב של המצוה אם כן במה יתנאה זה בלא מצוה? <u>על הידור מצווה, שיעור מפי הרב אליעזר מלמד: הרב זוין מספר בספרו "אישים ושיטות" על ר' חיים מבריסק שלקראת סוכות השיג שני אתרוגים: האחד מארץ ישראל, שהיה ודאי כשר אך לא מהודר, והשני מקורפו, שהיה מהודר מאוד אך ספק פסול מחשש מורכב. ר' חיים התלבט איזה מהם ליטול, ואף בחן את תלמידיו על כך. במבט ראשון היינו אומרים שתחילה יטול את</u>

האתרוג שודאי יוצא בו ידי חובה, ורק אחר כך יתפנה לקומה השניה של ההידור; אך ר' חיים בשם אביו אומר להיפך: יש ליטול תחילה את הספק מורכב ואח"כ את הכשר, שאז ממה נפשך: אם האתרוג הראשון כשר – הרי יצא ידי חובת המצוה בהידור; ואם הראשון פסול – יצא ידי חובה באתרוג השני. לעומת זאת, אם יטול תחילה את האתרוג שודאי כשר, אז ודאי לא יקיים את המצוה בהידור, שכיון שכבר קיים אותה באתרוג הראשון אינו יכול לקיימה שוב.	התם – משום דלא בעינן (שמות טו) זה אלי ואנוהו, אבל הכא דבעינן זה אלי ואנוהו – הכי נמי, דתניא: זה אלי ואנוהו – התנאה לפניו במצות ...

4

ר' אשר וייס, מנחת אשר, שמות, סימן כה: והנראה בזה דהידור מצוה של ציצין המעכבין אינו כלל הידור מצוה בחפצא דמצוה ליפותה ולנאותה, אלא הידור במעשה המצוה, דיש ב' גדרים בהידור מצוה, א' בחפצא דמצוה, ב' במעשה המצוה ושלמות ענינה ... וביסוד גדר זה נראה דעיקר גדר הידור מצוה אינו בחפצא בלבד, אלא גם באדם המתהדר ומתנאה בקיום המצוה והידורה כמו שכתב רש"י ביומא ע"י ע"א "להראות נוי של ספר תורה ותפארת בעליה שטרם להתנאות במצוה שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות" ... ונראה דהכי נמי מה שחוזר על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו כלל הידור מצוה דנוי ופוי בחפצא אלא במעשה המילה, דאף דיוצא ידי חובה בהסרת רוב הערלה, ... יש הידור בהסרת כולו וזה הידור במעשה המילה...

ב. החובה לאגוד את הלולב – מדאורייתא או מדרבנן?

7	6	5
<u>חידושי אנשי שם</u> (על <u>הרי"ף</u>, <u>ברכות לח ע"א</u>): ... <u>דעיקר הידור מצוה דאורייתא היא דכתיב זה אלי ואנוהו...</u>	<u>חידושי הריטב"א</u> ואי רבנן מאי מצוה? פירוש דליכא למימר דמצוה לאוגדו לכתחילה מן התורה אלא דיעבד אם לא אגדו כשר, דהא כל בדאורייתא לא שאני לה בין לכתחילה בין בדיעבד. ופרקין דהיינו מצוה מדרבנן משום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות.	<u>תלמוד בבלי, סוכה יא ע"ב</u> ... דתניא: לולב, בין אגוד בין שאינו אגוד כשר. רבי יהודה אומר: אגוד כשר, שאינו אגוד – פסול. מאי טעמא דרבי יהודה? יליף לקיחה לקיחה מאגודת אגוד, כתיב התם (שמות יב) "ולקחתם אגדת אגוד", וכתוב הכא (ויקרא כג) "ולקחתם לכם ביום הראשון", מה להלן באגודה – אף כאן נמי באגודה. ורבנן? לקיחה מלקיחה לא ילפינן. כמאן אזלא הא דתניא: לולב מצוה לאוגדו, ואם לא אגדו – כשר. אי רבי יהודה – כי לא אגדו אמאי כשר? אי רבנן – אמאי מצוה? לעולם רבנן היא, ומשום שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו – התנאה לפניו במצות.

ג. מהות הידור מצוה: אובייקטיבי או סובייקטיבי

8

תלמוד בבלי סוכה לו ע"ב
אין אוגדין את הלולב אלא במינו, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: אפילו בחוט במשיחה. אמר רבי מאיר: מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב. אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה.

9

<u>חידושי חתם סופר</u> במינו היה אוגדין אותו למטה. אי סבירא ליה לר' מאיר לולב אין צריך אגד והיו אוגדין אותו למטה משום זה אלי ואנוהו אף על גב דהיו מייפים אותו בגמוניות של זהב למעלה מכל מקום אין זה ואנוהו	<u>מנחת אשר, שם</u>: הנה נתקשיתי בדברי החת"ס ולא הבנתי מה זה גדר יפוי של תורה וכי כתוב בתורה שצריך קשר דנימא שעל פי תורה צריך קשר של קיימא שהוא קשר על גבי קשר? הלא אם לולב אין צריך

אגד אין שום דין קשר מהתורה ומה בין מינו לאינו מינו, ועצם ההנחה דהידור הוא הידור של תורה ולא של מושגי בני אדם גם כן תמוה לכאורה, שהרי מקור הדברים הם דברי חז"ל התנאה לפניו במצוות ואמרו שצריך ציצית נאים וסוכה נאה ... ומה יפוי של תורה יש כאן?! ופשטות הדברים מורין דהכוונה הוא לנוי ויפוי שבעיני בני אדם ... ולדידי פשיטא לי כנ"ל דגדר הנוי בהידור מצוה יסודו בהתייחסות בני אדם, וכאשר הטלית נאה יש בזה נוי למצות ציצית בעיני בני אדם אבל אין בית מפואר הידור במצוה שבפתחו ...	אלא מה שהתורה מייפה עלינו ולא מה שאנו ממציאים יפויים והדורים. על כן עיקר ואנוהו לאגדו במינו ממש ולעשותו שני קשרים זה על גבי זה ולא כמו שנוהגים לעשות כמין טבעות של עלי לולב יפה ומהודר ומכניסים בו ההדסים הערבות שזה אינו ואנוהו שאמרה תורה אלא קשר על גבי קשר או כעלה של ירק אך אחר כך יכול לייפותו משום חבוב מצוה ביפויים אחרים כמו שציפו קרני שור של שלמי בכורים בזהב משום חבוב מצוה הכי נמי אחר שאגדוהו למטה במינו שזהו ואנוהו של תורה חזרו ואגדו בגמוניות של זהב משום חבוב מצוה.
ד. האם הרמב"ם פסק דין "התנאה לפניו" – הידור במצוות?	
11	
<u>רמב"ם הלכות איסורי מזבח פרק ז</u>	
לא כל דבר שאינו פסול מביא אותו לכתחילה, כיצד היה חייב עולה לא יביא שה כחוש וכעור ויאמר הרי אין בו מום, ועל זה נאמר "וארור נוכל" וגו' אלא כל שיביא לקרבן יביא מן המובחר. וכך היו עושין בזמן המקדש, מביאין אילים ממואב, ומביאין כבשים שגביהן רחבים מחברון, ומביאין עגלים מן השרון, וגוזלות מהר המלך, ומביאין יין מקרחיין והלוטיין, וסולת ממכמש ויוחנה, ומביאין שמן מתקוע. ... תשעה מינין בשמן מפני שינוי מעשיו, כיצד זית שגררו בראש הזית ובררו אחת אחת וכתשו ונתנו לסל השמן שיצא ממנו הוא הראשון, חזר אחר כך וטענו בקורה השמן שיצא ממנו הוא השני ... אע"פ שכולן כשירין למנחות, הראשון אין למעלה ממנו ... ומאחר שכולן כשרין למנחות למה נמנו? כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו", והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו'.	
13	12
<u>הרב י' וינברג, שו"ת שרידי אש, חלק א, סימן קעה:</u> לידיד נפשי הרב הגאון העצום מהר"ם שטרנבוך שליט"א ... עברתי שלא בעיון הראוי על חידוש כת"ר בענין הידור מצוה (בספרו "מועדים וזמנים") וראיתי את כוחו ותקפו בהיקף כל הענין ובחריפות גדולה. אבל כשאני לעצמי קשה בעיני לחדש חידוש גדול כזה, שהרמב"ם אינו סובר כלל דין זה של הידור מצוה ומה שהתיר להפשיט את הפסח כולו – משום "כל פעל ה' למענהו" ולא משום הידור, שזה נגד משמעות הגמרא בשבת קל"ג, ב דפשות הג' היא שאף ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא מודה דבמקום שיש הידור מצוה חוזר ...	<u>מנחת אשר, סימן כו:</u> והנה יש לתמוה לכאורה תימה גדולה דהרמב"ם השמיט לגמרי את כל הברייתא דהידור מצוה ואין בידו החזקה רמז למה שאמרו התנאה לפניו במצוות, וגם לא כתב את ההלכות המסויימות, דהיינו ציצית נאה, שופר נאה, ס"ת נאה וכדו'. ... ונראה בזה עיקר דלדעת הרמב"ם אין כאן הלכתא פסיקתא אלא מדת חסידות והנהגה ראויה בלבד, דהלא זה אלי וכי' אינו ציווי מאת הקב"ה אלא כך אמרו בני ישראל בשירת הים, וכיון שכך קיבלו על עצמם במעמד נשגב זה כך ראוי לנהוג לדורות, וכיון שכך השמיט הרמב"ם כשם שהשמיט עניני מוסר רבים שמצינו בש"ס ...